

Віктор ДЕЙНЕГА

Музей важкої бомбардувальної авіації –
Філія Національного військово-історичного музею
України (Полтава, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1385-6599>
Електронна пошта: mvba@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ТА НАУКОВО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЮ ВАЖКОЇ БОМБАРДУВАЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

У статті автор визначив цілі комплектування музейних фондів філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації, виокремив основні джерела комплектування, назвав фахівців музею, які відповідають за цей напрям роботи. Надано розгорнутий опис підходу до комплектування фондів, за результатами застосування якого значно поповнено фондове зібрання філії зразками озброєння, військової техніки, фотографіями, предметами уніформології, фалеристики, вексилології тощо. У дослідженні детально розкрито алгоритм постановки на облік музейних предметів починаючи від нормативно-правової бази і закінчуючи складанням науково-уніфікованого паспорту на предмети основного фонду тощо. Систематизовано і проаналізовано кількісні показники предметів основного та науково-допоміжного фондів філії, що репрезентують в основному предмети озброєння і техніки, а також значну кількість нагород, речові предмети, прапори, твори образотворчого мистецтва, фотографії, що підтверджує комплексний підхід до формування фондової колекції.

Автор також перелічив окремі музейні предмети фонду озброєння і військової техніки філії та джерела його комплектування за роками надходження (2017–2022 рр.). У зв'язку з триваючою російсько-українською війною у статті окремо розглянуто порядок евакуації та збереження її музейних предметів в умовах воєнного стану, що є актуальним для всіх музейних установ.

Ключові слова: військові музеї, військова історія, музеєзнавство, музейний фонд, військова авіаційна техніка.

Постановка проблеми. Комплектування фондів є найважливішою складовою діяльності філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації (далі – НВІМУ–МВБА). Фактично, цей напрям забезпечує життєдіяльність музею та є базисним для збереження історичної спадщини стратегічної авіації. Систематичне, комплексне та наукове комплектування фондів не лише зберігає музейні пам'ятки для наступних поколінь, а й дає музею змогу постійно оновлювати і розширювати експозиції, посилюючи свою культурно-освітню функцію. Таким чином, розгляд практичних аспектів комплектування музейних фондів Музею важкої бомбардувальної авіації набуває особливого значення та потребує проведення окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнюючого дослідження, що розкривало би практичні аспекти комплектування музейних фондів Музею важкої бомбардувальної авіації, не проводилося. Матеріалів, що висвітлювали би це питання, не було опубліковано. Таким чином, актуальність статті полягає у тому, що вперше, на основі Звітів про діяльність філії НВІМУ–МВБА з 2016 по 2023 рік, складених автором, а також його спогадів щодо безпосередньої участі у організації діяльності філії НВІМУ–МВБА (2009–2023 рр.) у статті розглянуто практичні аспекти комплектування її музейних фондів. Водночас автор залучив наукові праці з військового музеєзнавства, з-поміж яких доцільно згадати ґрунтовне дослідження й публікації Л. Міненко (Міненко, Л. М. 2021).

Мега статті полягає у розкритті наукових підходів та організаційно-методичних засад сучасної воєнно-музейної роботи в Україні на прикладі не введених у науковий обіг документальних матеріалів Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З 2016 р. наукове комплектування фондів Музею здійснювалося відповідно до Наукової концепції головної музейної інституції Збройних Сил України – Національного військово-історичного музею України, а також відповідно до вимог його Статуту, внутрішніх регламентних документів філії, затверджених НВІМУ, річних Перспективних планів роботи тощо. Оскільки цілі комплектування фондів філії узгоджуються з цілями головного музею, а також на основі аналізу Звітів про діяльність філії НВІМУ–МВБА з 2016 по 2023 рік^{1;2;3;4;5;6;7}, можна визначити такі цілі комплектування філії:

- поповнення музейної колекції;
- доповнення тематичних розділів експозиції і створення виставок;
- збір і збереження військово-історичних цінностей зі сфери стратегічної авіації та інших зразків озброєння та військової техніки;
- документування сучасних подій, зокрема участі військової авіації у російсько-українській війні.

Крім того, аналіз звітних документів дав змогу визначити основні джерела комплектування⁸:

- фонди, передані НВІМУ після приєднання Полтавського музею дальньої авіації як філії (2016 р.);
- безоплатна передача предметів основного фонду за рішеннями і наказами Міністерства оборони України та нарядами його структурних підрозділів;
- внутрішнє переміщення авіатехніки й артилерійського озброєння з інших філій НВІМУ: Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки і музею Ракетних військ стратегічного призначення;
- безоплатна (платна) передача музейних предметів (фотографій, документів тощо) приватними особами.

Такий підхід до комплектування фондів значно поповнив фондове зібрання філії НВІМУ – МВБА зразками озброєння, військової техніки, фотографіями, предметами уніформології, фалеристики, вексилології тощо.

Відповідальність за комплектування фондів покладено (за посадами) на завідувача філії, начальника науково-фондової роботи та зберігача фондів. Комплектування і облік музейних предметів філії координує і контролює головна музейна установа – Національний військово-історичний музей України, перед яким зберігач фондів регулярно звітує. Крім того, раз на рік обов'язково здійснюється інвентаризація музейних фондів філії згідно з обліковою документацією головного музею ЗС України. Під час передавання музейних предметів між філіями НВІМУ для проведення виставок, зусиллями зберігача фондів забезпечується співпраця зі зберігачами фондів інших філій із належним оформленням документації.

Облік музейних предметів. З 2016 р. облік фондів філії здійснювався відповідно до Інструкції з організації обліку музейних предметів, затвердженої наказом Міністерства культури України від 21.07.2016 № 580 (Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів. 2024). З жовтня 2020 р. облік здійснюється згідно з Інструкцією з організації обліку музейних предметів державної частини музейного фонду України Національного військово-історичного музею

¹ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2017 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 16 арк.

² Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2018 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 17 арк.

³ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2019 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 21 арк.

⁴ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2020 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 11 арк.

⁵ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2021 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 11 арк.

⁶ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2022 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 9 арк.

⁷ Звіт про діяльність філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава) за 2023 рік. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 9 арк.

⁸ Спогади завідувача філії НВІМУ–МВБА Дейнеги Віктора Григоровича щодо організації діяльності філії НВІМУ–МВБА (2009–2023 рр.). Записано власноруч 26.03.2024. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 52 с.

України та його філій⁹. У філії зберігаються дублікати актів приймання-передавання предметів на матеріально-відповідальне зберігання, актів приймання-передавання предметів на постійне і тимчасове зберігання, науково-уніфікованих паспортів на музейні предмети, а також картотеки. Процедурою приймання музейних предметів на постійне зберігання у філії передбачено надсилання до НВІМУ примірників: акта приймання-передавання, експертного висновку наукової експертизи на предмети основного фонду та акта оцінки, розглянутого фондово-закупівельною комісією філії, а також копії протоколу. Після затвердження експертного висновку, акта оцінки та рішення фондово-закупівельної комісії НВІМУ про віднесення предметів до музейного фонду та конкретної групи зберігання, ці предмети реєструють у фондово-обліковій документації НВІМУ та передають на матеріально-відповідальне зберігання у філії. Після отримання від НВІМУ акта приймання-передавання музейних предметів, їх фіксують у фондово-обліковій документації філії. Також складають науково-уніфікований паспорт на предмети основного фонду. Один примірник паспорта направляють до НВІМУ. У фондово-обліковій документації, окрім шифру головного музею, вказують шифр філії. На предметі зазначають лише шифри головного музею, порядкові та інвентарні номери книги надходжень філії використовують як допоміжні для обліку та перевірки. Щомісяця філія подає до НВІМУ всю документацію про рух музейних фондів, а також показники науково-фондової роботи.

Саме таку процедуру постановки на облік пройшли предмети, надані іноземними гостями під час відкриття експозиції «Френтік» (2017 р.) (рис. 1). Колекція військового одягу та альбом із фотографіями 1944 року представника української діаспори у США, ветерана Корейської війни 1950–1953 рр., громадського активіста, діяча Українського національного державного союзу, члена екзильного уряду УНР, члена та голови (1984–1989 рр.) Української Національної Ради П. Д. Лимаренка, а також книга, що містить розсекречені документи спецслужб США про опера-

⁹ Інструкція з організації обліку музейних предметів державної частини музейного фонду України Національного військово-історичного музею України та його філій: погоджено протоколом фондово-закупівельної комісії від 16.10.2020. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 121 арк.

Рис. 1. Відкриття експозиції «Френтік» у філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації, м. Полтава, 2017 р.
(джерело: фотофонд філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава)*)

* На фото зліва стоїть командувач сухопутних військ США у Європі Бен Ходжес, справа – директор НВІМУ Владислав Таранець, у центрі – старший науковий співробітник філії МВБА, в минулому льотчик, полковник ЗС України Петро Романюк.

Рис. 2. Командувач сухопутних військ США у Європі Бен Ходжес під час перегляду експозиції філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації, м. Полтава, 2017 р.
(джерело: фотофонд філії НВІМУ–МВБА (м. Полтава))

цію «Френтік», яку подарував командувач сухопутних військ США у Європі Бен Ходжес (рис. 2). Він був присутній і на відкритті експозиції.

Розглянемо кількісні показники предметів основного та науково-допоміжного фондів філії станом на 31.12.2023 (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що за вісім років діяльності (2016–2023 рр.) фонд філії НВІМУ–МВБА склав понад 15 тис. одиниць основного фонду. Основну частину складають предмети озброєння і техніки, що є зрозумілим, враховуючи мету діяльності музею. Філія НВІМУ–МВБА має також значну кількість нагород, речові предмети, прапори, твори образотворчого мистецтва, фотографії, що підтверджує комплексний підхід до формування фондової колекції. Порівняно з основним фондом, науково-допоміжний є меншим, адже основним завданням музею є експонування зразків військових літаків, авіаційної техніки та інших видів озброєння та автомобільної і бронетанкової техніки.

Серед переліку фондової колекції філії є унікальні музейні предмети основного й науково-допоміжного фондів. У першу чергу це авіаційна техніка – літаки і вертольоти:

- літак Ту-160, у жодному музеї світу немає подібного музейного експонату;
- літак Ту-95МС, філія НВІМУ-МВБА – єдиний музей в Україні, де є такий літак;
- літаки Ту-22М3, Ту-16, Ту-22КД – одиничні екземпляри в Україні;
- вертоліт Мі-6А – одиничні екземпляри в Україні.

Крім того, фондове зібрання містить й інші предмети основного і науково-допоміжного фон-

дів, що складаються зі зразків озброєння, військової техніки, предметів уніформології тощо:

- зенітна гармата LGO «Бофорс» (Швеція) – таких в Україні всього дві;
- залишки американського військового літака Р-51 «Мустанг», збитого у 1944 р., що були знайдені під час спільної українсько-американської пошукової операції на місці падіння біля села Трояни Одеської обл.;
- кулемет Другої світової війни ШКАС;
- патефон, випущений у 1942 р. у блокадному Ленінграді;
- навігаційна система – індикатор відображення позиції та самонаведення (РНІ) італійського літака FIAT G – 91;
- льотна військова форма одягу (американська, англійська, радянська) часів Другої світової війни;
- військовий кітель учасника параду перемоги 1945 року;
- гімнастерка учасника Нюрнберзького процесу (охоронця прокурора Руденка) Й. Гофмана;
- військовий кітель першого Президента Ічкерії Джохара Дудаєва;
- фотоальбом із унікальними фотографіями, зробленими американськими військовими у Полтаві в 1944 р. і під час проведення операції «Френтік»;
- футляр медичної аптечки, набір медичних інструментів 30–40-х рр. ХХ ст.;
- перша Книга пам'яті (також Стіна пам'яті) загиблих військовослужбовців, правоохоронців у районі проведення антитерористичної операції на Сході України тощо.

Таблиця 1

Кількість предметів основного та науково-допоміжного фондів філії
Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації
станом на 31 грудня 2023 року*

Кількість предметів основного фонду	Типи предметів основного фонду музею								Кількість предметів науково-допоміжного фонду
	Предмети озброєння і техніки	Автомобільна техніка	Нагороди та нагрудні знаки	Прапори	Образотворчі	Речові	Документальні	Фото	
15173	14734	4	46	3	34	78	4	140	217

* Джерело: сформовано автором із використанням Звітів про діяльність філії НВІМУ–МВБА з 2016 по 2023 рік.

Кожний експонат має власну історію. Наприклад, кітель Івана Руснака, українського воєначальника, державного діяча та науковця, першого заступника Міністра оборони України (2014–2023 рр.), генерал-полковника запасу, доктора військових наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. Саме завдяки підтримці генерала І. Руснака, Полтавський музей дальньої авіації набув статусу філії Національного військово-історичного музею і отримав назву Музей важкої бомбардувальної авіації.

Також у музеї зберігається військовий кітель Джохара Дудаєва. У 1985–1987 рр. полковник Дудаєв був начальником штабу 13-ї гвардійської важкої бомбардувальної авіаційної дивізії, що базувалася у Полтаві. Потім був призначений на посаду командира авіаційної дивізії у м. Тарту (Естонія). У 1992 р. голова Ветеранської організації 226-го гвардійського Сталінградсько-Катовицького Ордена Червоного Прапора важкого бомбардувального авіаційного полку В.О. Булігін був запрошений генералом Дудаєвим до Тарту на святкування Дня авіації. Саме під час цього візиту на згадку про спільну службу Джохар Мусайович і подарував свій кітель, що до грудня 2014 р. зберігався у кімнаті бойової слави 226-го

полку, потім був переданий до Музею 13-ї гвардійської авіадивізії, а зараз зберігається у фондах філії НВІМУ–МВБА.

Як зазначалося вище, основу колекції становлять предмети основного фонду, що, крім авіаційної техніки, більшою мірою, складаються зі зразків озброєння й військової техніки. Перелік окремих музейних предметів із цього фонду та джерела його комплектування за роками надходження наведено у табл. 2.

Аналізуючи джерела комплектування і музейні предмети основного фонду, наведені у табл. 2, можемо виокремити такі особливості. З 2016 р. розпочалося доукомплектування надходженнями згідно з рішеннями і наказами Міністерства оборони України, нарядами Центрального автомобільного управління, Центрального ракетно-артилерійського управління Збройних Сил України. Крім того, відбувалося внутрішнє переміщення авіатехніки й артилерійського озброєння з інших філій НВІМУ – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки і Музею Ракетних військ стратегічного призначення. Крім висвітлення джерел комплектування основних фондів філії НВІМУ–МВБА, можна виокремити ці предмети за роками:

Таблиця 2

Фонд озброєння і військової техніки філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації та джерела його комплектування за роками надходження (2017–2023 рр.)*

Рік	Назва предмета основного фонду і коротка інформація	Джерело комплектування
1	2	3
2017	120-мм міномет зразка 1938 року; 152-мм гармата-гаубиця Д-20; 122-мм гаубиця Д-30; 100-мм ПТГ Т-12 учбова; 76-мм гармата ЗІС-3 1945 року.	Наряд від 14.02.2017 № 342/2/М11/17-205, розпорядження начальника Центрального ракетно-артилерійського управління від 22.03.2017 № 342/2/2393 про передачу зразків озброєння з військової частини А 3384 м. Полтава.
2017	Вертоліт Мі-8.	Наказ директора НВІМУ від 29.05.2017 № 30 про передачу вертольота з філії НВІМУ – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки.
2017	100-мм зенітна гармата КС-19, 1950 рік випуску (р.в.); 57-мм зенітна гармата С-60, 1953 р.в.	Відповідно до протоколу фондово-закупівельної комісії філії НВІМУ – музею Ракетних військ стратегічного призначення про переміщення музейних предметів від 03.10.2017 № 8.

* Джерело: сформовано автором із використанням Звітів про діяльність філії НВІМУ–МВБА з 2016 по 2023 рік.

1	2	3
2017	40-мм автоматична зенітна гармата «Бофорс»; 14,5-мм зенітна кулеметна установка (1 музейний експонат); 14,5-мм зенітна кулеметна установка (1 музейний експонат).	Наряд від 21.06.2017 № 342/2/М22/17-372 Центрального ракетно-артилерійського управління ЗС України про передачу зразків озброєння ЗС України з військової частини А3384 м. Полтава.
2018	Автофургон ГАЗ-63, 1966 р.в.	Наряд від 29.11.2017 № 1281 розпорядження начальника Центрального автомобільного управління з військової частини А 3358.
2018	Танк Т-34/85; 76-мм гармата ЗІС-3.	Наказ директора НВІМУ від 03.09.2018 № 47 про переміщення музейних предметів з військової частини А 4559 смт Оржів Рівненської обл.
2018	Автомобіль броньований «Анаконда».	Відповідно до протоколу фондово-закупівельної комісії Національного військово-історичного музею України від 06.09.2018 № 36 передано автомобіль.
2019	Кухня причіпна КП-125, 1967 р.в.; Кухня причіпна КП-125, 1984 р.в.	Наказ Міністра оборони України від 16.01.2019 № 19, наряд від 18.03.2019 № 404/5/77/87/5 щодо передачі з військової частини А 0177 с. Щербані Полтавської обл.
2019	37-мм автоматична зенітна гармата зразка 1939 року (демлітаризований зразок), 1941 р.в.	Рішення Міністерства оборони України від 02.05.2019 № 7006/з, наряд від 06.09.2019 № 404/5/77/89/43 про передачу з військової частини А 1352 м. Балаклія Харківської обл.
2019	Шасі 41-07 (БРДМ-2РХ), 1974 р.в.; Шасі 49-06 (БТР-60), 1979 р.в.	Рішення Міністерства оборони України від 02.05.2019 № 7006/з, наряд від 06.09.2019 № 404/5/77/88/41 про передачу з військової частини А 4558 м. Ніжин.
2019	Вертоліт Мі-8ППА, 1979 р.в.; 45-мм протитанкова гармата.	Рішення Міністерства оборони України від 05.07.2019 № 10671/з, наряд від 11.07.2019 № 404/5/77/88/23, відповідно до протоколів фондово-закупівельної комісії НВІМУ від 31.07.2019 № 23, 20.08.2019 № 25, про передачу з військової частини А0177 с. Щербані Полтавської обл.
2019	Кабелеукладач П-286 на базі АТС-59Г; Шнекороторний снігоочишувач Д-470, 1984 р.в.; Шнекороторний снігоочишувач ДЄ-210, 1988 р.в.	Наказ Міністерства оборони України від 16.01.2019 № 19, наряд від 18.03.2019 № 404/3/77/87/3 про передачу з військової частини А0177 с. Щербані Полтавської обл.
2019	Розрізний макет авіаційного двигуна НК-25 сер.1, 1985 р.в.; Макет форсажної камери згорання та реактивного сопла двигуна РД-33-2С, 2000 р.в.; Авіаційний двигун (АД) Д-30 сер.2, 1986 р.в.; АД АІ-24ВТ, 1976 р.в.; АД АІ-25 ТЛ, 1983 р.в.; АД АІ-25ТЛ, 1979 р.в.; АД ТВ2-117А, 1976 р.в.; АД ТВ2-117А, 1977 р.в.; АД ДСУ АІ-9, 1992 р.в.; АД ДСУ АІ-8, 1988 р.в.; АД ДСУ ТА-8, 1983 р.в.	Наказ Міністерства оборони України від 16.01.2019 № 19, наряд від 18.03.2019 № 404/5/77/87/6 про передачу з військової частини А 0177 с. Щербані Полтавської обл.

1	2	3
2019	Гусеничне шасі АТС-59Г, 1986 р.в.	Наказ Міністерства оборони України від 16.01.2019 № 19, наряд № 404/3/77/87/9 від 18.03.2019 про передачу з військової частини А0177 с. Щербані Полтавської обл.
2019	Літак МіГ-23УБ; Літак МіГ-21СМ; Літак МіГ-23МЛД; Літак МіГ-27К.	Рішення Міністерства оборони України від 21.06.2018 № 10622/3, наряди від 16.10.2018 № 404/3/77/87/8, № 404/3/77/87/9, від 04.03.2019 № 404/5/77/87/2 про передачу з військової частини А1435 смт Озерне, Житомирської обл.
2019	Вертоліт Мі-6, 1973 р.в.	Відповідно до протоколу фондово-закупівельної комісії НВІМУ від 31.10.2019 № 34.
2019	Транспортер ЛУАЗ-967, 1977 р.в.	Розпорядження начальника Центрального автомобільного управління, наряд від 29.08.2019 № 879 про передачу з військової частини А 3358 м. Житомир.
2019	Автомобільне базове шасі ЗІЛ-157 КДГ, 1979 р.в.; Автомобільне базове шасі ГАЗ-66, 1973 р.в.	Наказ Міністерства оборони України від 16.01.2019 № 19, наряд від 01.04.2019 № 404/3/77/87/9 з військової частини А0177 с. Щербані Полтавської обл.
2020	Літак МіГ-25ПДС, 1977 р.в.; Літак СУ-17М4Р, 1983 р.в.	Рішення Міністерства оборони України від 26.07.2019 № 11698/з, наряд від 18.09.2019 № 404/5/77/89/45 з військової частини А 2365 смт Вакуленчук Житомирської обл., наказ директора НВІМУ на переміщення від 03.05.2020 № 15/1.
2020	Автокран 8т-210, 1982 р. в.; Станція для перекачування пального ПСГ-160, 1984 р.в.	Наказ директора НВІМУ на переміщення від 03.05.2020 № 15/1.
2020	Спеціальна машина УАЗ-469, 1978 р.в.	Рішення Міністерства оборони України від 02.05.2019 № 7006/з, наряд від 17.10.2019 № 401/5/77/89/49 з військової частини А1435 м. Озерне, наказ директора НВІМУ на переміщення від 03.09.2020 № 23/1.
2021	Макет літака Су-24, 1973 р.в.	Наказ директора НВІМУ від 21.04.2021 № 16 на переміщення з військової частини А0704.
2021	Ковпак броньований від довготривалої земельної вогневої точки (німецька перевізна броньована вогнева точка «MG-Panzernest» із вирізаною частиною верху); Einmannbunker (Айнмайнбункер) – залізобетонна конструкція округлої форми, що призначалася для спостереження.	Відповідно до протоколу фондово-закупівельної комісії НВІМУ від 03.12.2021 № 31 про передавання музейних експонатів.
2022	76-мм гармата ЗІС-3, учбова, 1946 р.	Відповідно до протоколу фондово-закупівельної комісії НВІМУ від 25.08.2022 № 13 про передавання музейного експонату з філії НВІМУ – музею Ракетних військ стратегічного призначення.
2023	Літак МіГ-17П.	Наказ директора НВІМУ від 10.10.2023 № 75 щодо передачі на тимчасове зберігання з філії НВІМУ – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки.

- у 2017 р. – міномети, гармати, автоматичні зенітні гармати, зенітні кулеметні установки, гаубиці. Крім того, відбулося внутрішнє переміщення вертольота Мі-8 з Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки (м. Луцьк, Волинська обл.) та зенітних гармат з музею Ракетних військ стратегічного призначення (м. Первомайськ Миколаївська обл.);
- у 2018 р. – зразки броньованої, вантажної техніки й артилерійського озброєння (танк, броньований автомобіль, вантажний автофургон, гармата);
- у 2019 р. – значне поповнення фонду літальних апаратів (вертольоти, літаки різних типів), технічних агрегатів, за якими в експозиції відображено розвиток авіаційної техніки;
- у 2020 р. – військові та навчальні літаки, автокран, станція для перекачування пального, автомобільна техніка, що розширило експозиції військової техніки;
- у 2021 р. – макет літака і захисні споруди періоду Другої світової війни (броньований ковпак від довготривалої вогневої точки MG-Panzernest та залізобетонна спостережна конструкція Einmannbunker), що експонувалися у НВІМУ у м. Києві;
- у 2022 р. – із філії НВІМУ – музею Ракетних військ стратегічного призначення (м. Первомайськ Миколаївська обл.) для експонування було передано учбову гармату ЗІС-3;
- у 2023 р. – із філії НВІМУ – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки (м. Луцьк, Волинська обл.) для експонування було передано літак МіГ-17П.

Наявність зазначених у табл. 2 предметів основного фонду та інших музейних цінностей дало змогу сформувати музейні експозиції та виставки відповідно до тематики пізнього радянського періоду і періоду незалежної України. У свою чергу, на базі якісно сформованих експозицій і виставок фахівці музею мали змогу проводити різнопланові культурно-освітні, національно-патріотичні виховні заходи, що вплинуло на кількісні показники відвідуваності музею. Крім того, філія НВІМУ – МВБА активно співпрацює з іншими музеями для тимчасового поповнення експозиційних фондів. Зокрема, від Державного музею авіації ім. О. К. Антонова на тимчасове зберігання отримано такі літаки – Су-15УМ, Ту-16, Ту-22КП, Ту-22МЗ, Ту-95МС, Ту-134УБЛ, Ту-160. Від Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського на тимчасове зберігання було отрима-

но низку предметів: муляж ракети КСР-2, сходи для входу в кабінку літаків Ту-22МЗ і Ту-95 мс (друга половина ХХ ст.), сходи для доступу до повітрозабірника літака Ту-22МЗ (друга половина ХХ ст.), сходи А38-0100-0 для виконання регламентних робіт на літаках, а також гідравлічні сходи для входу в кабінку літака Ту-160 (друга половина ХХ ст.).

Порядок збереження і евакуації фондів. Через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у філії НВІМУ – МВБА було запроваджено спеціальні заходи щодо евакуації та збереження її музейних предметів. Через небезпеку для відвідувачів, викликану розташуванням відкритої стоянки літаків, доступ до відкритої локації, де вони розміщені, було обмежено. У межах заходів із евакуації значну частину авіаційної техніки переміщено до паркової зони, де для неї були побудовані спеціальні майданчики. Це дало змогу забезпечити належне збереження експонатів і продовжити їх експонування.

Крім того, у НВІМУ – МВБА розроблено Порядок евакуації та збереження музейних предметів в умовах воєнного стану з урахуванням ключових рекомендацій, наведених у Білій книзі «Збереження музейних, архівних, бібліотечних і наукових колекцій в умовах війни» (Гольдін, П. та ін. 2024). Зокрема, під час евакуації передбачене послідовне транспортування об'єктів у три черги залежно від їх значущості та рівня ризику пошкодження. *Перша черга* охоплює унікальні особисті речі, фотоархіви, предмети фалеристики, уніформістики, символіки, пов'язані з історичними постатями, та значущі військові цінності, що можуть бути фізично вразливими. У *другу чергу* евакуюють спеціалізовану військову зброю, раритетне спорядження та засоби зв'язку, що мають значну історичну цінність, але меншу фізичну вразливість. У *третьою чергу* вивозять решту музейних предметів, що можуть бути евакуйовані пізніше у разі необхідності. Варто зазначити, що евакуація великогабаритних експонатів ускладнена відсутністю у штатному розписі інженерів і технічних спеціалістів та автопарку спеціальних технічних і транспортних засобів. Проте музейні фахівці розробили детальні плани евакуації й шукають партнерів для їх реалізації у разі необхідності.

Такий підхід дає змогу оптимально забезпечити захист наявних музейних предметів і здійснювати музейну діяльність в умовах діючого воєнного стану. Варто зазначити, що під час евакуації з метою забезпечення безпеки предметів під час

транспортування і зберігання у тимчасовому місці передбачається належне пакування, маркування і ведення документації.

Узагальнюючи дослідження комплектування фондів філії НВІМУ – Музею важкої бомбардувальної авіації у 2016–2022 рр., зазначимо, що систематичне поповнення фондового зібрання є основою її діяльності. Фонди містять різнопланові експонати: авіаційну і військову техніку, озброєння, особисті речі військовослужбовців тощо, що забезпечують виконання мети діяльності музею – посилення військово-патріотичного виховання громадян України, збереження історії вітчизняної військової авіації, вшанування подвигу військових авіаторів під час Першої та Другої світових війн, висвітлення етапів розвитку вітчизняної бомбардувальної авіації та яскравого прикладу міжнародного фронтового братерства і взаємодопомоги під час проведення країнами антигітлерівської коаліції повітряної операції «Френтік» у 1944–1945 рр., а також пропагування подвигу нинішніх військовослужбовців Повітряних Сил Збройних Сил України¹⁰. Визначено цілі комплектування фондів, виокремлено основні джерела їх поповнення, названо фахівців музею, які відповідають за цей напрям роботи. Описано порядок обліку музейних предметів згідно з нормативними документами головної установи – Національного військово-історичного музею України. Систематизовано й проаналізовано кількісний склад предметів основного і науково-до-

¹⁰ Про створення філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації та передачу фондів військового містечка № 38 (місто Полтава): наказ Міністерства оборони України від 11.04.2016 № 192. Архів філії НВІМУ–МВБА. Документальний фонд. 1 арк.

поміжного фондів станом на 31 грудня 2023 року. Наведено перелік окремих музейних предметів основного фонду та джерела його комплектування за роками надходження (2017–2022 рр.). Окремо розглянуто питання евакуації та збереження фондів у надзвичайних ситуаціях, що є актуальним для всіх музейних установ.

Висновки. Аналіз діяльності філії Національного військово-історичного музею України – Музею важкої бомбардувальної авіації у 2016–2023 роках засвідчив його активний розвиток. Висвітлено кількісно-якісні показники його інформаційно-музейної діяльності та фондової роботи. Базисом для узагальнення стали Звіти про діяльність за період із 2016 по 2023 роки, спогади завідувача музею, текст екскурсії, публікації про музей у засобах масової інформації. Простежено особливості етапів становлення та розвитку філії. Доведено, що результативна діяльність музею формувалася під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зокрема політичної ситуації, соціально-економічних процесів, пандемії COVID-19 та російсько-української війни, що значною мірою впливало на відвідуваність та динаміку поповнення фондів. Варто констатувати, що фахова і скоординована колективна діяльність установи довела власну здатність адаптуватися до мінливих умов. Музей відіграє важливу роль у військово-патріотичному вихованні молоді, збереженні історичної пам'яті, формуванні національної свідомості. Колектив музею й надалі продовжує комплектувати фонди, здійснювати різнопланові культурно-освітні проекти для різних вікових категорій відвідувачів, провадити належну науково-дослідну діяльність, нарощувати рівень цифрової доступності до інформації про музей та його колекції, посилювати міжнародне співробітництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Гольдін, П. та ін. (2024). *Збереження музейних, архівних, бібліотечних і наукових колекцій в умовах війни*. URL: <https://scienceatrisk.org/storage/lp/118/9b1fd43b5d9b605f0131ca5a61c71cd66b28035f.pdf> [дата зверн.: 01.11.2024].

Міненко, Л. М. (2021). *Становлення і розвиток Національного військово-історичного музею України (1995–2013 рр.)*: дис. ... д-ра філософії: 032 – історія та археологія. Київ, 313 с.

Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів: наказ Міністерства культури України від 21.07.2016 р. № 580. (2016). *Офіційний вісник України*. № 69. Ст. 2335.

REFERENCES

Holdin, P. et al., (2024). *Zberezhennia muzeinykh, arkhivnykh, bibliotechnykh i naukovykh kolektsii v umovakh viiny* [Preservation of museum, archival, library and scientific collections in conditions of war]. URL: <https://scienceatrisk.org/storage/lp/118/9b1fd43b5d9b605f0131ca5a61c71cd66b28035f.pdf> [Accessed: 01.11.2024]. [in Ukrainian].

Minenko, L. M. (2021). *Stanovlennia i rozvytok Natsionalnoho viiskovo-istorychnoho muzeiu Ukrainy (1995–2013 rr.)* [Formation and Development of the National Military Historical Museum of Ukraine (1995–2013)]. (PhD Thesis). Kyiv, 313 s. [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii obliku muzeinykh predmetiv [On the approval of the Instructions for organizing the accounting of museum objects]: nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 21.07.2016 r. № 580. (2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. № 69. Art. 2335. [in Ukrainian].

Viktor DEINEHA

*Museum of Heavy Bomber Aviation –
Branch of The National Military Historical Museum
of Ukraine (Poltava, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1385-6599>

**ORGANIZATIONAL-METHODICAL
AND SCIENTIFIC-HISTORICAL PRINCIPLES OF COMPLETING
THE FUNDS OF THE MUSEUM OF HEAVY BOMBER AVIATION**

The article defines the objectives of the collection of museum funds of the branch of the National Military Historical Museum of Ukraine – the Museum of Heavy Bomber Aviation, highlights the main sources of collection, names the museum specialists who are responsible for this area of work. A detailed description of the approach to collection of funds is provided, which resulted in a significant increase in the collection of the branch with samples of weapons, military equipment, photographs, items of uniform studies, phaleristics, vexillology, etc. The research reveals in detail the algorithm for registering museum objects, starting from the regulatory and legal framework and ending with the drawing up of a scientific unified passport for objects of the main fund, etc. Quantitative indicators of items of the main and auxiliary funds of the branch, which mainly show items of weapons and equipment, as well as a significant number of awards, personal items, flags, works of fine art, photographs, are systematized and analysed, which confirms a comprehensive approach to the formation of the fund collection. Emphasis is placed on the fact that among the list of the fund collection of the branch there are unique museum objects of the main and research and auxiliary funds. In the article, the author provides a list of individual museum items of the branch's weapons and military equipment fund and the sources of its acquisition by year of receipt (2017–2022). The sources of the collection of museum objects of this fund were analysed and the peculiarities of the arrival of samples of weapons and military equipment to the fund by year were highlighted. A description of the cooperation of the branch with other museums of Ukraine for the temporary replenishment of exposition funds is given. In connection with the ongoing russian-Ukrainian war, the article separately considers the procedure for evacuation and preservation of its museum objects in the conditions of martial law, which is relevant for all museum institutions.

Keywords: military museums, military history, museology, museum collection, military aviation equipment.